

Kerk en ouderen

Jan Knepper

In het artikel 'Ouder worden naar Gods beeld' is vanuit bijbelse uitgangspunten een beschouwing gegeven over verschillende aspecten van het ouder worden. In dit artikel geven we een verdere praktische uitwerking. Wat betekent ouder worden voor de kerk in een veranderende samenleving? De vergrijzing gaat ook aan de kerk niet voorbij.

Veranderde positie van ouderen

Oud worden verloopt nu beduidend anders dan bijvoorbeeld veertig jaar geleden. Schematisch gezien kende de levensloop toen drie fasen: leren in de jeugd, beroepsarbeid en zorg voor je gezin, en de ouderdom na het vijftenzestigste jaar. Nu zien we vier fasen: na de pensionering komt een derde levensfase. Deze fase tussen circa 55 en 75 jaar is de 'fase van het genieten'. Daarna komt een vierde fase van oud zijn en achteruitgang. Een harde grens tussen deze laatste twee fasen is niet te trekken. Wel is bepalend dat het zelf kunnen kiezen in de vierde fase nauwelijks nog aanwezig is. Anderen gaan in toenemende mate voor jou bepalen hoe je leven eruitziet.

Veel mensen kijken uit naar de derde fase. Dit betekent vaak een overschatting van deze periode. Ook betekent het een negatieve waardering van de voorgaande periode van werken. Als het werken achter de rug is, kunnen we gaan genieten: die grote reis maken, die studie volgen waaraan we nooit toe kwamen, kinderen en kleinkinderen bezoeken. De plaats in kerk en maatschappij wordt ingeruild voor een hedonistische levensstijl. Ieder weekend op de camping, lange vakantieperiodes enzovoorts zorgen voor afnemende betrokkenheid bij de kerkelijke gemeente. Deze ouderen zijn niet meer beschikbaar voor het werk in de kerk.

Wij pleiten echter voor een andere benadering. Daarbij staan leren, werken, zorgen en genieten niet na elkaar, maar naast elkaar. Scholing, arbeid, zorg en vrije tijd zijn permanente ingrediënten waarbij nu eens het ene, dan weer het andere aandacht vraagt.

In de derde levensfase zijn hiervan meerdere actieve vormen mogelijk. In de vierde levensfase worden de vormen steeds passiever. We moeten oppassen voor een verheerlijking van

deze derde fase. Dit kan betekenen dat de waarde van de vierde levensfase niet meer wordt gezien. Ook dan kan het leven intens zijn, al is die intensiteit vaak meer gericht op het innerlijke leven: alleen zijn met jezelf en met degenen die je dierbaar zijn.

Huisvesting en zorg

Er wordt tegenwoordig gekeken hoe mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Collectief wonen in een verzorgingshuis wordt ingeruild voor zo veel mogelijk zelfstandigheid en zelfbeschikking. De verwachting is dat het verpleeghuis in de toekomst blijft bestaan als een (kleine) basisvoorziening van waaruit complexe zorg geleverd kan worden in de wijk. In de wijk van de toekomst wonen burgers met beperkingen te midden van burgers zonder beperkingen, in dezelfde straat. Ze worden daarbij vanuit het verpleeghuis als expertisecentrum ondersteund door technologische mogelijkheden en ontwikkelingen op medisch gebied.

Voor mensen die het belangrijk vinden om, ook bij het ouder worden, te blijven wonen in een omgeving die aansluit bij hun christelijke cultuur, liggen hier kansen. Veel ouderen worden nu opgenomen in verzorgings- of verpleeghuizen waar nauwelijks ruimte is voor bijbellezen en gebed. Door de nieuwe kleinschaligheid ontstaan kansen om zelf voorzieningen te creëren voor kleine groepen ouderen, die aansluiten bij hun eigen geloofsovertuiging en cultuur. Hierbij kan zowel gedacht worden aan woonvoorzieningen voor relatief gezonde ouderen, als ook aan woonvoorzieningen voor ernstig demente ouderen die zorg inkopen van een belendend verpleeghuis. Ligt hier een taak voor de diaconieën, zoals ze in het verleden een taak zagen bij de oprichting van bijvoorbeeld 'De Wijngaard'?

Financiën

Ook in financieel opzicht ontstaat een nieuwe situatie na pensionering of vut. Veel ouderen beschikken over een behoorlijk besteedbaar inkomen. Besteed je dit alleen voor jezelf of geeft het de ruimte om te delen met anderen? Delen met kinderen, kleinkinderen of ook met hen die het, waar ook ter wereld, niet zo goed hebben?

Wel kunnen kosten hoger uitvallen. Hogere ziektekosten, meer eigen bijdragen. Bij mensen die moeten leven van alleen AOW kan er zo (stille) armoede ontstaan. In de vierde levensfase zullen de kosten in toenemende mate worden bepaald door gezondheid en ziekte. We zien een trend waarbij de overheid plannen heeft om van de (rijkere) ouderen een grotere bijdrage te vragen, en waarbij de vergoedingen voor ziektekosten worden verlaagd en de eigen bijdragen verhoogd. Dit kan in de toekomst grote gevolgen hebben

voor het inkomen van ouderen. En dus ook voor de bijdragen van ouderen aan de kerk.

Betekenis voor de christelijke gemeente

Veel kerkelijke gemeenten hebben een jeugdbeleid. Maar een ouderenbeleid is nog steeds erg zeldzaam. Hoe gaan we om met onze ouderen binnen de kerk? Hebben we daar een visie op?

Prediking, pastoraat en diaconaat

Predikanten dienen zich af te vragen of in hun prediking voldoende aandacht is voor thema's van ouderen. In hoeverre staat de oudere bij de voorbereiding van de preek hun concreet voor ogen? Hoe kan de verkondiging ook worden geconcretiseerd in het leven van het oudere kerklid?

Een belangrijke functie van het diaconaat is de gemeenteleden toerusten tot onderling dienstbetoon. Dit betekent onder andere dat de gemeenteleden gevraagd wordt welke bijdrage zij kunnen leveren aan anderen (binnen en buiten de gemeente). Ouderen kunnen zo worden uitgenodigd om hun bijdrage te leveren. Zij zijn actiever en vitaler dan vaak wordt verondersteld. Ze blijken ook allerlei ideeën te hebben over hoe hun gaven ingezet kunnen worden binnen de gemeente. Het trieste is dat hun daar vaak niet naar wordt gevraagd. In hoeverre is in het (onderling) pastoraat en diaconaat aandacht voor de oudere? Ook die oudere die niet meer zo zichtbaar is, omdat hij niet meer in de kerk komt? Welke aandacht is er voor de oudere in het gebed? Eenzaamheid is voor sommige ouderen een groot probleem. Hoe kan de christelijke gemeente een bijdrage leveren aan het verminderen van deze eenzaamheid? Hierbij kan gedacht worden aan allerlei vormen van bezoek, meeleven met kerkdiensten en kerkelijke activiteiten via de kerkradio of het internet. Maar ook aan het vieren van het heilig avondmaal aan huis bij gemeenteleden die de kerkdiensten niet meer kunnen bijwonen.

In de herfst van het leven kan de opgedane levenservaring 'geogst' worden. De blik kan hierbij zowel op het verleden als op de toekomst gericht zijn. Dankbaar zijn voor het goede dat de Heer heeft gegeven. Schuldbelijdenis doen over de dingen die fout zijn gegaan. Biddend terugzien en vooruitzien.

Voor onze aardse taak is het van belang dat we ons doelen stellen. Welke taken geeft de Heer ons (nog) hier op aarde. Wat kunnen we betekenen voor onze naaste, voor familie en gezin, voor de kerk en in de maatschappij? De opdracht om te arbeiden in Gods koninkrijk blijft. De vorm en inhoud van de opdracht veranderen. Bij dit alles is de zingeving en het

Thema's die in het (onderling) pastoraat aan de orde kunnen komen:

- Hoe kan de oudere zich inzetten in de gemeente; welke mogelijkheden ziet de oudere zelf?
- Hoe is de 'wijsheid van de ouderdom' te benutten ten opzichte van jongere gemeenteleden?
- Zijn er zaken die je zwaar op het hart liggen (bijvoorbeeld vergeving schenken)?
- Loslaten en losgemaakt worden.
- Uitzien naar de wederkomst van Jezus en de nieuwe aarde.
- Zingeving van het leven nu.
- Omgaan met mogelijkheden en beperkingen.
- Omgaan met eenzaamheid, isolement en rouw.

blijven leren van belang. Welke betekenis geef je aan wat je doet en waarneemt? Uit onderzoek is gebleken dat ouderen die de gebeurtenissen in hun leven en hun plannen in verband brengen met God en hun geloof, blijk geven van meer levenstevredenheid, zelfwaardering en optimisme. Het kan ook betekenen dat je je inzet voor de komende generaties. Investeren in gesprekken met jongeren; doorgeven wat waardevol is. Je plek innemen in de kerk, in gesprek en in gebed. Met toewijding zorgen voor de ander. Maar ook door bidden, meeleven, bezoeken en bezoek ontvangen, schrijven, een kaart sturen met een bemoedigend woord enzovoorts.

In gemeenten met veel ouderen kan overwogen worden om speciale ouderlingen en diakenen te benoemen voor ouderen. Ook vragen we aandacht voor ouderen die zijn opgenomen in verzorgings- en verpleeghuizen. Knelpunten doen zich vooral voor als de zorg plaatsvindt buiten de oorspronkelijke woonplaats. Er dient een goede afstemming te zijn met de pastorale zorg vanuit de thuisgemeente. In het bijzonder ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen blijken zich vaak eenzaam te voelen.

Inzet van ouderen bij kerkelijke activiteiten

Binnen de kerken treedt regelmatig leeftijdsdiscriminatie op. Soms heel expliciet doordat in reglementen leeftijdsgrenzen worden gesteld. Soms impliciet omdat ervan uitgegaan wordt dat ouderdom hetzelfde is als aftakeling. Ouderen worden afgeschreven en niet meer betrokken bij allerlei activiteiten. Gaven binnen de kerk worden zo onvoldoende benut. Soms worden ouderenbijeenkomsten georganiseerd om ouderen bezig te houden (spelletjes), terwijl veel ouderen liever een (stevige) inhoudelijke bijdrage willen leveren of daartoe worden 'uitgedaagd'. Welke bijdrage leveren ouderen nog in allerlei commissies? Wordt er bewust gewerkt aan het overdragen van geloofskennis en -beleving van ouderen aan jongeren? Zijn er vormen van mentoraat, waarbij ouderen jongeren begeleiden?

Zolang ouderen vitaal zijn, kunnen ze betrokken worden in het ambtelijk werk, bezoekwerk (zusterhulp), diaconale taken (ondersteuning van anderen op geestelijk of op praktisch gebied: klusjes, vervoer), in taken voor vluchtelingen en asielzoekers. Maar ook kunnen ouderen een belangrijke rol vervullen in de missionaire taak van de gemeente. Met hun levenswijsheid kunnen zij hun contacten benutten om een lichtend licht te zijn. Dat kan bij jongeren die zij met hun levenservaring iets te bieden hebben, maar ook bij ouderen die zij bij allerlei vragen over leven en dood de weg kunnen wijzen.

Jan Knepper is onder andere werkzaam als beleidscoördinator seniorenbeleid bij christennetwerk|gmv

Literatuur

- F. de Lange, *Pleidooi voor beter ouder worden* (voorheen *De armoede van het Zwitserlevengevoel*), Meinema Zoetermeer, 2008.
- J.A. Walburg, *Jong van geest*, Nieuw Amsterdam Amsterdam, 2010
- W.H. Velema, *Terwijl mijn kracht vergaat*, Groen Heerenveen, 2007
- Centrum voor samenlevingsvraagstukken, *Vitaler dan je denkt...!*, Zwolle, 2009 (te downloaden via www.gh.nl/publicaties/2009)

Verwerking

- 1 Wordt er binnen uw kerkelijke gemeente in prediking, pastoraat en diaconaat voldoende rekening gehouden met ouderen? Wat zou er verbeterd kunnen worden?
- 2 Hoe kunnen ouderen worden ingeschakeld in activiteiten binnen de gemeente; welke rol kunnen ouderen vervullen ten opzichte van jongeren. Hoe kan dit praktisch vormgegeven worden?
- 3 Wat kun je als gemeente betekenen voor ouderen binnen en buiten de gemeente (mantelzorgondersteuning, eenzaamheidsbestrijding, aangepast wonen etc.)?

Soms heel expliciet doordat in reglementen leeftijdsgrenzen worden gesteld.

Soms impliciet omdat ervan uitgegaan wordt dat ouderdom hetzelfde is als aftakeling

Extra verwerking bij *Bijbelstudie en Uitwerking*

Stellingen

- 1 Er bestaan in de Nederlandse samenleving en ook in de kerk veel stereotypen over hoogbejaarden.
 - a De meeste ouderen zijn dikwijls nijdig.
 - b De meeste oude mensen hebben vastgeroeste ideeën en zijn niet meer in staat om te veranderen.
 - c De oudere generatie heeft het nog nooit zo goed gehad (ND, 07-02-2011, p. 10).
 - d Ouderen leven niet alleen langer, maar leven ook langer gezond.

Discussieer over een tweetal uitspraken naar keuze en toets ze aan je eigen visie op ouderen.
- 2 Sociaal, medisch en maatschappelijk wordt er voldoende aandacht aan de oudere mens gegeven. Er is een Europees handvest voor ouderen: EURAG! Dat is een verklaring voor rechten en verantwoordelijkheden voor ouderen. De kerk heeft dus concurrentie!
- 3 In de groothuishouding of grootfamilie (dat is een familie waarin grootouders, ouders en kinderen samenwonen) zijn ouderen niet geïsoleerd! Het bejaardenvraagstuk heeft het westen aan zichzelf te wijten.
- 4 In de levensloopbaan van ouderen worden twee leeftijdsgroepen onderscheiden: de groep van 55-75 en van 75+. Brainstorm eens over de oorzaken!
- 5 Ouderenbeleid en jeugdbeleid staan op de agenda's van kerkenraden, omdat de kerk nu niet meer primair gezien wordt als de gemeenschap van heiligen! De kerk is door de invloed van de sociologie een instituut dat aandacht en zorg behoort te geven aan verschillende leeftijdsgroepen. Daarvoor maken veel kerken beleid!

Geschapen naar Gods beeld en gelijkenis (Gebruik de vertaling NBG '51)

- 1 Waarom legt de schrijver van 'Ouder worden naar Gods beeld' een relatie tussen *Imago Dei* (dat is beeld Gods) en oud zijn?
- 2 Lees en leg uit: Genesis 1:26; Genesis 5:1; Efeziërs 4:24; Kolossenzen 1:15; Kolossenzen 3:10; Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 14, Dordtse Leerregels hoofdstukken 3 en 4, artikelen 1 en 4; Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 6.
- 3
 - a Waarom onderbreekt God zijn scheppingswerk met de monoloog 'Laat ons mensen maken...?'
 - b Wat is de bedoeling van God dat Hij de mens schiep naar zijn beeld en gelijkenis?
 - c Wat is het verschil tussen Adam als beelddrager van God en de mens die in zonde ontvangen en geboren wordt?
 - d Bezit een ongelovige ook de eigenschappen 'gerechtigheid' en 'heiligheid'?
 - e Is het beeld van God in essentie met de geboorte gegeven of moet het worden verworven?

Wijsheid en ouderdom

- 1 Wat is 'wijsheid'? Probeer wijsheid te omschrijven en bepaal de kenmerken van 'wijsheid'?
- 2 Wat leert de Bijbel over wijsheid? Op welke aspecten van wijsheid wijst de Schrift? Zie vooral Spreuken en Psalm 111:10.
- 3 Welke wijsheid heeft Salomo van God ontvangen? Waarom was die wijsheid zo bijzonder? 1 Koningen 4:29-33.
- 4 Lees Psalm 119:97-100 en Job 32:9. Welke conclusies kun je eruit trekken?
- 5 Waarom is 'de vreze des Heren' nog maar het begin van de wijsheid?

Hoge leeftijd en sterven

- 1 De bejaarde kan zich door een hogere levensverwachting en goede medische zorg langere tijd op de dood voorbereiden. Heeft de kerk door preken en pastoraat daarin een taak?
- 2 Uit onderzoek blijkt dat 63% van de oudere mensen niet bang is voor de dood! Als er nu in de gemeente van onze Heer Jezus Christus bejaarden zijn die veel angst hebben om te sterven, zou je dat dan bespreekbaar willen maken? Met de indringende vraag: ben je bereid om voor je maker te verschijnen?

Voor werkvormen: zie www.bijbelstudiebond.nl